

УДК 159.937.53

DOI: <https://doi.org/10.18524/2707-0409.2022.1-2.286679>

Полещук Лілія Василівна - аспірантка кафедри соціальної психології
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
ORCID ID 0000-0002-1052-5770
e-mail: cinovka@ukr.net

МІСЦЕ ЧАСОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглянуті актуальні питання компетентнісного підходу до вивчення особистості та часової компетентності. Проаналізовано основні напрями застосування компетентнісного підходу: в освітній галузі, у спеціальній педагогіці та психології, в управлінській та правоохоронній діяльності. Розкрито роль часової компетентності в розвитку особистості. Репрезентовано частину емпіричного дослідження щодо онтогенетичної та професійної рефлексії як частини часової компетентності.

Часова компетентність та її різновиди безпосередньо стосується кожної людини у будь-якому віці та її можна вважати однією з ключових компетентностей особистості. Серед численних видів компетентності (життєвої, психологічної, предметної, кулікарської, ситуативної, особистісної та компетентності саморозвитку та ін.) саме часова не тільки займає особливий статус в структурі особистості, але й є її важливою складовою, оскільки протягом життя людина має раціонально розпоряджатися відведеним часом, передбачати майбутні події свого життя, будувати часові перспективи своїх досягнень, рефлексувати набутий життєвий досвід та реалізовувати його в особистому та професійному житті. Часова компетентність не тільки допомагає передбачати усвідомлення часу, емоційне ставлення до нього, організацію часу в професійному та особистому житті, але й формування таких важливих характеристик особистості, як висока стресостійкість, емоційна стабільність, самореалізація, що дозволяє розглядати її як важливий елемент у структурі особистості.

Важливість формування часової компетентності на різних етапах онтогенезу має спиратися на особливості особистості, темпераменту, попереднього життєвого досвіду тощо. Розглядаючи часову компетентність як важливий елемент особистості, особливу увагу необхідно приділити рефлексивним здібностям щодо аналізу становлення життєвого досвіду у часовій розгортці та щодо рефлексії професійної діяльності.

Ключові слова: особистість, структура особистості, особистісний та професійний розвиток, компетентнісний підхід, часова компетентність, онтогенетична рефлексія, професійна рефлексія, ставлення до часу, стресостійкість, емоційна стабільність.

Постановка проблеми. На порядку денному сучасної психології стоїть важливе завдання - формування особистості, яка прагне до самореалізації та саморозвитку як суб'єкт професійної діяльності та особистого зростання. Тому в умовах трансформації сучасного суспільства саме структурні характеристики компетентності стають предметом наукових розвідок. Феномен компетентності як особистісної характеристики розглядається не тільки традиційно як сукупність знань, умінь, навичок, здібностей, але й як цілісна система ставлень, що розкриває здатність особистості аналізувати минулий досвід та набувати

новий. Тому можна констатувати, що компетентна особистість не тільки володіє знаннями та певним досвідом, але й формує власну систему життєвих перспектив та успішно застосовує їх на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція компетентнісного підходу сприяє досягненню високопродуктивних результатів як у навчанні, так і в інших сферах життєдіяльності. Так, у матеріалах Bologna Declaration on the European space for Higher education an explanation підкреслюється, що застосування компетентнісного підходу забезпечує перехід від традиційних академічних норм оцінювання здобувачів вищої освіти до інноваційної оцінки їхньої професійної, соціальної та особистісної адаптації до праці та життя, до безперервної освіти протягом усього життя [39].

У вітчизняній психології значення компетентнісного підходу підтверджується широтою його застосування: в освітній, управлінській, правоохоронній діяльності, в процесі виховання осіб з особливими освітніми потребами тощо. Так, особливого значення набуває компетентнісний підхід в освітній галузі (В. Бондар [5], Н.Д. Вінник [7], В.А. Гузенко [10], О.А. Дубасенюк [12], І. Єфіменко [14], М. Кішман [20], С.П. Кожушко [22], С. Паламар [26], І.П. Соколова [30], Л.Г. Харченко [33] та ін.); у спеціальній педагогіці та психології (Ю.М. Баранець [1], А.І. Долженко [11], Д.Г. Зволейко [16], О.І. Мякушко [24], Л.І. Паращенко [27] та ін.); в управлінській діяльності (Є.В. Болотіна [4], С.М. Григор'єва [9], С.Е. Зелінський [17], С.В. Селіванов [29] та ін.); в правоохоронній діяльності (В.І. Барко [2], Н.Е. Мілорадова [23], О.М. Цільмак [34], В.В. Шевченко [23] та ін.) тощо.

Постійно зростаючим потік інформації, глобалізація життя людини потребує принципово нового підходу до конструювання її образу світу, спрямованого на її постійне самовдосконалення, формування універсальних, надпредметних компетентностей, до яких ми відносимо часову компетентність. Серед численних видів компетентності (життєвої, психологічної, предметної, курікулярної, ситуативної, особистісної та компетентності саморозвитку та ін.) саме часова не тільки займає особливий статус в структурі особистості, але й є її важливою складовою, оскільки протягом життя людина має раціонально розпоряджатися відведеним часом, передбачати майбутні події свого життя, будувати часові перспективи своїх досягнень, рефлексувати набутий життєвий досвід та реалізовувати його в особистому та професійному житті.

В українській та зарубіжній психології склалися наукові традиції вивчення часових аспектів життя особистості, які умовно можна розподілити на наступні підходи до вивчення часової компетентності особистості – віковий, особистісний професійний тощо.

Віковий аспект дослідження часової компетентності (Н.М. Голота [8], З.О. Кіреєва [19], Ю.О. Клименко [21], О. Шаран [37], О. Яловська [25], R.V. King [39], D. Laureiro-Martinez [40], Z.R. Mello, F.C. Worrell [41]).

Ідеї онтогенетичного погляду на часову компетентність були започатковані D. Laureiro-Martinez, який припустив, що між часовою перспективою та віком існує щільний зв'язок який, що обов'язково має враховуватися в усіх дослідженнях, де час виступає релевантною змінною [40]. Тобто, для онтогенетичних досліджень врахування темпоральної складової є ключем для розуміння закономірностей розвитку особистості.

Досліджуючи закономірності розвитку особистості в дошкільному віці, О. Шаран підкреслює, що час є невід'ємною характеристикою явищ оточуючого світу, які сприймаються та усвідомлюються дитиною в процесі її дорослішання [37]. Розуміння цілісності світу формується в дошкільному віці саме завдяки орієнтуванню у часі, але основна проблема полягає в тому, що для сприйняття та розуміння дітьми дошкільного віку час є надзвичайно складною категорією, пов'язаною з цілісною картиною розвитку дитячої психіки: неможливо одночасно формувати уявлення про всі часові категорії, оскільки для цього необхідні: певний рівень розвитку процесів мислення, уваги. На таких позиціях перебуває і О. Яловська, яка наголошує, що вже в дошкільному віці дітям необхідно навчитися самостійно орієнтуватися в часі: визначати час, правильно позначаючи його в мові, для регулювання та планування своєї діяльності відчувати його тривалість, вміти змінювати темпоритм своїх дій залежно від наявності часу”[25]. Особливого значення для дитини формування часової компетентності набуває перед вступом до школи, коли життя школяра стає максимально регламентованим [25].

Н.М. Голота також підкреслює, що дітям дошкільного віку сприймання часу дається значно важче, аніж сприймання простору, оскільки час як особистісна та філософська категорія розкриває рівень інтелектуального, когнітивного та особистісного розвитку дитини [8]. Як і О. Яловська, Н.М. Голота відмічає, що рівень розвитку часової компетентності в старшому дошкільному віці є важливим показником інтелектуальної готовності дитини до школи [8]. В пубертатному періоді, коли особистісні зміни відбуваються на тлі гормональних змін, на думку Ю.О. Клименко, часовий фактор може зменшувати прояви агресивної поведінки – вчений розглядає часову компетентність підлітків як важливий важіль зменшення агресивної поведінки, який діє через формування навичок раціонального планування та організації діяльності [21].

Низка досліджень, присвячених ставленню особистості до власного часу та формуванню індивідуальних моделей часової перспективи, була проведена на респондентах підліткового віку та підтвердила особливий статус часової компетентності у психіці людини (Z.R. Mello, F.C. Worrell [41] та ін.). Отримані зарубіжними вченими результати переконливо довели, що вони можуть бути екстрапольовані і на інші відрізки онтогенезу, зокрема, на юність та молодість.

Як показав аналіз першоджерел, дослідницький інтерес в парадигмі часової компетентності особливо зосереджується на соціально активному та продуктивному періоді – студентстві. Зокрема, Z.R. Mello та F.C. Worrell

показали, що ставлення студентської молоді до минулого, сьогодення та майбутнього прогнозує важливі результати розвитку, як-от успіхи у навчанні, ризикована поведінка, активність, а інколи навіть схильність до зловживання психоактивними речовинами [41]. Вчені підкреслюють, що часова перспектива людей - індивідуалізована особистісна категорія та детермінується навчанням, життєвим досвідом в сім'ї, школі, в цілому у соціумі.

R.V. King, досліджуючи зв'язок часової перспективи з освітніми результатами студентів, емпірично підтвердив, що їхні орієнтації на майбутнє та позитивне минуле позитивно корелюють із зануреністю у процес навчання та негативно – з незадоволенням цим процесом [39].

Особистісний аспект дослідження часової компетентності (А.А. Бунас [6], О. Журавльова [15], О.В. Кінельова [18], З.О. Кіреєва [19], Т.М. Титаренко [32], Б.Й. Цуканов [35], Н.В. Чепелева [36]).

Французький філософ Л. Сев вважав, що уміння людини використовувати свій час можна розглядати як важливий показник специфіки різних форм життя індивіда [цит. за 28]. Кожна форма використання часу є співвідношенням між здібностями, потребами та продуктами діяльності особистості.

На думку С. Клепко, розвинена часова компетентність як особистісна характеристика є свідченням того, що людина витратила частину свого часу на успішність та реалізованість у певній сфері діяльності [цит. за 28]. Як вважає дослідниця, часова компетентність - це минулий час у психіці та досвіді, який підвищує вірогідність успішного розв'язання конкретної проблеми

Значний внесок у дослідження темпоральних характеристик особистості та розуміння часу у психіці людини був зроблений Б.Й. Цукановим, який довів, що суб'єктивний час особистості має постійну індивідуальну одиницю часу - "тау" (τ) [35]. Крім того, він емпірично підтвердив: суб'єктивна плинність часу, який переживається індивідом, зворотно пропорційний тривалості власної одиниці часу. Отримані дані мали революційне значення в психології, скільки відтоді, спираючись на здобутки Б.Й. Цуканова, навіть приналежність суб'єкта до різних типологічних груп можна оцінювати кількісно, через власну часову одиницю.

З методологічною опорою на ідеї Б.Й. Цуканова, З.О. Кіреєвою була створена паритетно-ієрархічна модель розвитку свідомості детермінованого репрезентаціями часу, який виступає важливим інструментом функціонування суб'єктивного образу світу [19]. Такий підхід дозволяє нам розглядати часову компетентність як ключову в структурі особистості, яка не тільки спрямовується на певний часовий вимір (минуле, сьогодення та майбутнє), але й визначає професійну та особистісну успішність.

Виділяючи різні функції свідомості, З.О. Кіреєва підкреслює, що саме рефлексивна функція розкриває сутність свідомості, сприяє створенню образу світу, індивідуальних способів регуляції поведінки, окремих вчинків та активності взагалі [19]. Саме орієнтуючись на ці ідеї вченої, в нашому дослідженні особливої уваги ми приділяємо дослідженню онтогенетичної та

професійної рефлексії як важливих складових цілісного конструкту часової компетентності в структурі особистості.

Досліджуючи феномен часової компетентності, О.В. Кінельова розглядає її через категорії переживання психологічного часу як особливий індикатор, що відображає переживання таких унікальних феноменів психологічного часу, як: оберненість та багатовимірність, часові орієнтації особистості [18]. Вчена вважає, що часова компетентність є інтегративною формою відображення соціально-психологічної адаптованості особистості та рівня її суб'єктивного комфорту.

Професійний аспект дослідження часової компетентності (Ю.В. Білявська [3], Є.В. Болотіна [4], Г.І. Євтушенко [13], І.Б. Підручна [28], О.В. Сорока [31] та ін.) дозволяє розглянути часову компетентність як відображення раціонального планування та використання робочого часу, суб'єктивного почуття часу, уміння створювати мету в часовому континуумі та досягати її. І.Б. Підручна вважає, що часова компетентність є суб'єктною, а не об'єктною здатністю індивіда як суб'єкта професійної діяльності адекватно оцінювати час, ефективно планувати його у будь-яких професійних умовах [28]. Низка досліджень часової компетентності розглядають її як елемент таймменеджменту як набору правил, навичок, інструментів, використання яких допомагає фахівцю ефективніше використовувати свій час та в подальшому навіть поліпшити якість життя. Є.В. Болотіна [4], Г.І. Євтушенко [13], О.В. Сорока [31] та інші українські дослідники часової компетентності визначають тайм-менеджмент як: усвідомленість та впорядкованість життєвих цілей, їхню узгодженість з цілями організації та оточуючих людей; технологію планування власного часу (письмова фіксація завдань, їх термінів виконання, власних ресурсів для їхньої вчасної реалізації; уміння розставляти пріоритети, виділяти час для дозвілля.

Таким чином, ми бачимо, що часова компетентність є ключовою в структурі особистості та в організації її життєдіяльності та саме її особистісний аспект потребує додаткового емпіричного дослідження.

Мета статті полягає в репрезентації частини емпіричного дослідження структури часової компетентності особистості.

Виклад основного матеріалу. В дослідженні прийняли участь 250 респондентів здобувачів вищої освіти у віці 19-24 роки. Опитувальник «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії» М.П. Фетискіна, В.В. Козлова і Г.М. Мануйлова для аналізу минулих помилок, успішного та неуспішного досвіду життєдіяльності та методика «Визначення рівня рефлексивності» В.В. Пономарьової для вивчення ретроспективної рефлексії діяльності, реальної діяльності, розгляду майбутньої діяльності та рефлексії комунікації з оточуючими.

Таблиця 1.

Описові характеристики дослідження показника онтогенетичної рефлексії

Показники	M	SD	S/SEK	K/KES
Рівень онтогенетичної рефлексії	98,847	15,600	0,715	0,234

Отримані значення загального показника онтогенетичної рефлексії ($M=98,847$) доводять, що у здобувачів вищої освіти здатність аналізувати власні вчинки, які вони скоювали в минулому та в сьогоденні, в реальному часі, розкривати для себе причини та наслідки прийнятих рішень та у майбутньому користуватися результатами здобутого досвіду розвинена достатньо для того, щоб можна було зробити висновок про розвинену часову компетентність (табл. 1).

Оскільки часова компетентність є важливим чинником професійної успішності особистості, статистичні значущі показники рівня професійної рефлексивності особистості за методикою «Визначення рівня рефлексивності» В.В. Пономарьової представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники рівня професійної рефлексивності респондентів

Показники професійної рефлексивності	Бали	t- критерій Ст'юдента	
		показник	рівні значущості
Ретроспективна рефлексія діяльності	30,12	0,3994	-
Рефлексія реальної діяльності	29,77	0,1863	-
Рефлексія майбутньої діяльності	37,83	0,0493	$p < 0,05$
Рефлексія спілкування і взаємодії з оточуючими	40,76	0,0465	$p < 0,05$
Загальний показник рефлексії	138,48	0,0000	$p < 0,05$

З таблиці 2 ми бачимо, що у вибірці здобувачів вищої освіти можна констатувати на статистично значущому рівні підвищення таких показників професійної рефлексивності як важливого показника часової компетентності особистості, як-от: рефлексія майбутньої діяльності ($p < 0,05$), рефлексія спілкування і взаємодії з оточуючими ($p < 0,05$) та загальний показник рефлексії ($p < 0,05$).

Отже, ми можемо припустити, що наші досліджувані при виборі стратегії професійної поведінки взмозі аналізувати не тільки власну діяльність, але й вчинки інших людей, здатні виявляти причини та наслідки власних дій у часовій розгортці – як в минулому, такі в реальному часі та в майбутньому. Вони можуть обмірковувати свою діяльність, ретельно її панувати та прогнозувати можливі наслідки. Ми припускаємо, респондентам з нашої вибірки не складно розуміти інших людей, вони можуть ставати на їхнє місце, передбачувати їхню поведінку та рефлексувати думку оточуючих людей про них самих.

Висновки та перспективи подальших досліджень Отже, підсумовуючи, можна сказати, що часова компетентність та її різновиди безпосередньо стосується кожної людини у будь-якому віці та її можна вважати однією з ключових компетентностей особистості. Серед численних видів компетентності (життєвої, психологічної, предметної, курикулярної, ситуативної, особистісної та компетентності саморозвитку та ін.) саме часова не тільки займає особливий статус в структурі особистості, але й є її важливою складовою, оскільки протягом життя людина має раціонально розпоряджатися відведеним часом, передбачати майбутні події свого життя, будувати часові перспективи своїх досягнень, рефлексувати набутий життєвий досвід та реалізовувати його в особистому та професійному житті. Часова компетентність не тільки допомагає передбачати усвідомлення часу, емоційне ставлення до нього, організацію часу в професійному та особистому житті, але й формування таких важливих характеристик особистості, як висока стресостійкість, емоційна стабільність, самореалізація, що дозволяє розглядати її як важливий елемент у структурі особистості.

Важливість формування часової компетентності на різних етапах онтогенезу має спиратися на особливості особистості, темпераменту, попереднього життєвого досвіду тощо. Розглядаючи часову компетентність як важливий елемент особистості, особливу увагу необхідно приділити рефлексивним здібностям щодо аналізу становлення життєвого досвіду у часовій розгортці та щодо рефлексії професійної діяльності.

Список літератури

1. Баранець Ю.М. Чинники формування та розвитку соціальної компетентності дитини. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції (25 травня 2022 р., м. Ніжин)*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 137-139.
2. Барко В. І. Роль креативності у формуванні професійної компетентності. *Вісник Національної академії оборони України. Зб-к наук. праць*. К.: НУОУ. 2010. Вип. 6 (19). С. 69–75
3. Білявська Ю.В., Микитенко Н.В. Тайм-менеджмент як метод управління часом категорійного менеджера. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія “Економічні науки”. 2018. Вип. 30. Ч. 3. С. 83–87.

4. Болотіна Є.В. Компетентнісний підхід в державному управлінні: становлення та еволюція. *Економічний вісник Донбасу*. 2017. № 3 (49). С. 138-145
5. Бондар С. Компетентність особистості інтегрований компонент навчальних досягнень учнів досягнень. *Біологія і хімія в школі*. 2003. № 2. – С. 8–9.
6. Бунас А.А. Часова перспектива як один із чинників розгортання прогностичної компетентності особистості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2020. №1.С. 38-41.
7. Вінник Н. Компетентнісний підхід у розвивально-професійній підготовці учнів ПТНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2007. № 5. С. 74-78.
8. Голота Н.М. Просторово-часові уявлення як основа життєвої компетентності дитини дошкільного віку. *Стандарти дошкільної освіти: дискурс науки і практики*. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 1.04.2014. Київ, С.82-92.
9. Григор'єва С. М. Підготовка фахівців з державного управління на основі компетентнісного підходу як необхідна умова професіоналізму державних службовців. *Економіка та держава*. 2010. № 2. С. 100-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_2_30
10. Гузенко В.А., Тодорцева Ю.В. Компетентнісний підхід у викладанні психологічної діагностики психологам та фахівцям соціальної роботи. *Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка*. 2022. №1 (349). Ч.2. С. 5-14.
11. Долженко А.І. Вплив особливостей мовлення й пізнавальних процесів розумовідсталих дітей на їх соціально-трудова адаптацію. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2012. С. 72–76.
12. Дубасенюк О.А. Партнерська взаємодія як базова складова комунікативної компетентності майбутніх педагогів в умовах магістратури. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. №1(349). Ч.2. С. 15–25.
13. Свтушенко Г.І., Дерев'янку В.М. Аналіз стану управління робочим часом та шляхи підвищення ефективності застосування “Тайм-менеджменту” в організації. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. № 1. С. 88–96.
14. Єфіменко І. Компетентнісний підхід як методологічна основа формування особистості майбутнього педагога-музиканта. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2008. № 5. С. 127-132.
15. Журавьова О. Роль особливостей часової перспективи особистості у формуванні схильності до прокрастинації. *Психологічний часопис*. 2020. № 6. С. 154–163.
16. Зволейко Д. Г. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. *Збірник наукових праць*. Вип. 14. Кн. 2. Кам'янець-Подільський. 2010. С. 301–310.
17. Зелінський С.Е. Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців: монографія. К.: НАДУ, 2016. 296 с.
18. Кинелева О.В. гендерные особенности временной компетентности студентов. *Вісник Одеського національного університету*. 2012. Т. 17. Вип.4. С.56-64.
19. Кіреєва З.О. Проявлення феномену «нереалістичного оптимізму» в студентських репрезентаціях-проектваннях життєвого шляху. *Вісник Одеського національного університету*. 2012. Т.17. Вип.5. С. 48-57.
20. Кішман, М. Інноваційні технології в підготовці учителів до роботи з обдарованими дітьми. *Нова педагогічна думка*. 2007. №4. С. 20-26.
21. Клименко Ю.О. Роль часового фактору у зменшенні проявів агресивної поведінки підлітків. *Психологія і особистість*. 2015. №1 (7). С. 58-70.

22. Кожушко, С. П. Кейс-технологія як ефективний засіб формування професійної компетентності у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. №1(349). Ч.2. С. 34–45.
23. Мілорадова Н.Е., Шевченко В.В. Компетентнісний підхід як методологічна основа дослідження професійної компетентності особистості. *Габітус*. 2020. Вип.16. С. 233-237.
24. Мякушко О.І. Компетентнісний підхід у формуванні передумов пізнавальної і соціально-комунікативної діяльності у дітей з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 14. С. 256-265.
25. Народні перлини для маленької дитини / упор.О. Яловська. Тернопіль Мандрівець, 2013. 408 с
26. Паламар С. Компетентнісний підхід як методологічний орієнтир модернізації сучасної освіти. *Освітологічний дискурс*. 2018. № 1-2 (20-21). С. 267-278.
27. Паращенко Л. І. Технологія формування ключових компетентностей у старшокласників: практичні . *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ, 2014. С. 73–85.
28. Підручна І.Б. Психологічні особливості часової компетентності особистості. *Вісник Харківського національного університету*. 2012. № 1009. С.49-52
29. Селіванов С.В. Компетентнісний підхід до управління кадровим потенціалом державної служби в Україні. *ДонДУУ. Менеджер*. № 1 (78) 2018 . С. 146-156.
30. Соколова І.П. Професійна компетентність вчителя: проблема структури змісту. *Неперервна професійна освіта теорія і практика*. 2004. № 1. С. 8–16.
31. Сорока О.В. Арт-терапевтична компетенція як складова професійної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Педагогіка і психологія». 2016. №2 (12). С. 301–306
32. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. К.: Психологічний інструментарій, 2009. 232 с.
33. Харченко Л.Г. Особливості формування рефлексивної компетентності в процесі фахової підготовки соціального працівника. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. №1(349). Ч.2. С. 87–95.
34. Цільмак О.М. Складові структури компетентностей. *Наука і освіта: науково-практичний журнал Південного наукового Центру АПН України*. 2009. № 1 – 2. С. 128 – 130.
35. Цуканов Б.Й. *Время в психике человека*. Одесса: Астропринт, 2000. 220 с.
36. Чепелева Н.В. Самопроектування як процес створення потенційної особистої історії. *Актуальні проблеми психології*. 2018. Т.2, вип.11. С. 4-20.
37. Шаран О., Шаран В. особливості формування часових уявлень у дітей дошкільного віку. *Молодь і ринок*. 2020. №2 (181). С. 27-31.
38. The Bologna Declaration on the European space for Higher education an explanation. Bologna, 1999.
39. King R.B. Does your approach to time matter for your learning? The role of time perspectives on engagement and achievement. *Educational Psychology*. 2016. Vol. 36. № 7. P. 1264—1284.
40. Laureiro-Martinez D., Trujillo C.A., Unda J. Time Perspective and Age: A Review of Age Associated Differences. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8. № 101. P. 1-8.
41. Mello Z.R., Worrell F.C. The past, the present, and the future: A conceptual model of time perspective in adolescence. *Time Perspective Theory; Review, Research and Application: Essays in Honor of Philip G. Zimbardo*. New York: Springer, 2015. P. 115-129.

REFERENCES

1. Baranets Yu.M.(2022) Chynnyky formuvannia ta rozvytku sotsialnoi kompetentnosti dytyny [Factors of the formation and development of a child's social competence]. The scientific dimension of today's socio-pedagogical problems: *VI Mizhnarodnaya naukovo-praktychnaya konferentsiia - 6th International Scientific and Practical Conference* (p. 137-139). Nizhin: NSU named after M. Gogol. [in Ukrainian].
2. Barko V. I. (2010) Rol kreatyvnosti u formuvanni profesiinoi kompetentnosti [The role of creativity in the formation of professional competence]. *Visnyk Natsionalnoi akademii oborony Ukrainy. Zb-k nauk. prats - Bulletin of the National Defense Academy of Ukraine. College of Sciences work. Issue 6 (19).* p. 69–75. [in Ukrainian].
3. Biliavska Yu.V., Mykytenko N.V. (2018) Taim-menedzhment yak metod upravlinnia chasom katehoriinoho menedzhera[Time management as a method of managing the time of a category manager]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriiia "Ekonomichni nauky"- Scientific Bulletin of Kherson State University. "Economic Sciences" series.* Issue 30. Part 3. p. 83–87. [in Ukrainian].
4. Bolotina Ye.V. (2017) Kompetentnisnyi pidkhid v derzhavnomu upravlinni: stanovlennia ta evoliutsiia [Competency approach in public administration: formation and evolution]. *Ekonomichni visnyk Donbasu - Economic Herald of Donbass.* 3 (49). p. 138-145. [in Ukrainian].
5. Bondar S. (2003) Kompetentnist osobystosti intehrovanyi komponent navchalnykh dosiahnen uchniv dosiahnen [Personal competence is an integrated component of educational achievements of students]. *Biolohiia i khimiiia v shkoli.- Biology and chemistry at school.* 2, p. 8–9. [in Ukrainian].
6. Bunas A.A. (2020) Chasova perspektyva yak odyin iz chynnykiv rozghortannia prohnostychnoi kompetentnosti osobystosti[Time perspective as one of the factors in the development of prognostic competence of an individual]. *Dniprovskiyi naukovyi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava- Dnipro scientific journal of public administration, psychology, law.* 1, p. 38-41. [in Ukrainian].
7. Vinnyk N. (2007) Kompetentnisnyi pidkhid u rozvyvalno-profesiinii pidhotovtsi uchniv PTNZ [Competency approach in the developmental and professional training of vocational training students]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity - Pedagogy and psychology of professional education.* 5, p. 74-78.
8. Holota N.M. (2014) Prostorovo-chasovi uiavlennia yak osnova zhyttievoi kompetentnosti dytyny doshkilnoho viku[Spatial-temporal representations as the basis of life competence of a preschool child]. *Standarty doshkilnoi osvity: dyskurs nauky i praktyky. Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia - All-Ukrainian Scientific and Practical Conference.* (p. 82-92.). Kyiv. [in Ukrainian].
9. Hryhor'ieva S. M. (2010) Pidhotovka fakhivtsiv z derzhavnogo upravlinnia na osnovi kompetentnisnoho pidkhodu yak neobkhidna umova profesionalizmu derzhavnykh sluzhbovtsiv [Training of specialists in public administration based on the competence approach as a necessary condition for the professionalism of civil servants]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and the state.* 2, p. 100-102. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2010_2_30 [in Ukrainian].
10. Huzenko V.A., Todortseva Yu.V. (2022) Kompetentnisnyi pidkhid u vykladanni psykholohichnoi diahnostryky psykholoham ta fakhivtsiam sotsialnoi roboty [A competent approach in teaching psychological diagnostics to psychologists and social

- work specialists]. *Visnyk LNU im. Tarasa Shevchenko - Bulletin of LNU named after Taras Shevchenko*. No. 1 (349). Part 2. p. 5-14. [in Ukrainian].
11. Dolzhenko A.I. (2012) Vplyv osoblyvostei movlennia y piznavalnykh protsesiv rozumovovidstalykh ditei na yikh sotsialno-trudovu adaptatsiiu [The influence of speech characteristics and cognitive processes of mentally retarded children on their social and labor adaptation]. *Scientific journal of the NPU named after M.P. Drahomanova- Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. p. 72–76. [in Ukrainian].
 12. Dubaseniuk O.A. (2022) Partnerska vzaiemodiiia yak bazova skladova komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh pedahohiv v umovakh mahistratury [Partner interaction as a basic component of the communicative competence of future teachers in the conditions of the master's degree]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky. - Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences*. №1(349). Part 2. P. 15–25. [in Ukrainian].
 13. Ievtushenko H.I., Derevianko V.M. (2014) Analiz stanu upravlinnia robochym chasom ta shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti zastosuvannia "Taim-menedzhmentu" v orhanizatsii [Analysis of the state of working time management and ways to increase the effectiveness of the use of "Time Management" in the organization]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy - Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine.*, 1. p. 88–96. [in Ukrainian].
 14. Iefimenko I. (2008) Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichna osnova formuvannia osobystosti maibutnoho pedahoha-muzykanta [Competency approach as a methodological basis for the formation of the personality of the future teacher-musician]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity - Pedagogy and psychology of professional education*. 5, p. 127-132. [in Ukrainian].
 15. Zhuravova O. (2020) Rol osoblyvostei chasovoi perspektyvy osobystosti u formuvanni skhylnosti do prokrastynatsii [The role of the peculiarities of the time perspective of the individual in the formation of the tendency to procrastination]. *Psykhologichnyi chasopys - Psychological magazine*. № 6. S. 154–163. [in Russian].
 16. Zvoleiko D. H. (2010) Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Theoretical and methodological problems of raising children and school youth]. *Zbirnyk naukovykh prats -Collection of scientific works*. Vol. 14., 2., p. 301– 310. [in Ukrainian].
 17. Zelinskyi S.E. (2016) Teoretyko-metodolohichni zasady kompleksnoho otsiniuvannia derzhavnykh sluzhbovtziv [Theoretical and methodological principles of complex evaluation of civil servants]. K.: NADU. [in Ukrainian].
 18. Kyneleva O.V. (2012) Hendernye osobennosti vremennoi kompetentnosti studentov. [Gender specificities of students' temporary competence]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu - Bulletin of Odessa National University*. Vol. 17. Issue 4. p.56-64. [in Russian].
 19. Kireieva Z.O. (2012) Proiavlennia fenomenu «nerealistychnoho optymizmu» v studentskykh reprezentatsiiakh-proektuvanniakh zhyttievoho shliakhu [Manifestation of the phenomenon of "unrealistic optimism" in student representations-designs of the life path]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu- Bulletin of Odessa National University*. Vol. 17. Issue 5. P. 48-57. [in Ukrainian].
 20. Kishman, M. (2007) Innovatsiini tekhnolohii v pidhotovtsi uchyteliv do roboty z obdarovanyimi ditmy [Innovative technologies in training teachers to work with gifted children]. *Nova pedagogichna dumka - A new pedagogical thought*. 4, p. 20-26. [in Ukrainian].
 21. Klymenko Yu.O. (2015) Rol chasovoho faktoru u zmenshenni proiaviv ahresyvnoi povedinky pidlitkiv [The role of the time factor in reducing the manifestations of aggressive behavior of

- adolescents]. *Psykhologhiia i osobystist- Psychology and personality*. 1 (7), p. 58-70. [in Ukrainian].
22. Kozhushko, S. P. (2022) Keis-tekhnologhiia yak efektyvnyi zasib formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh uchyteliv humanitarnykh spetsialnostei [Case technology as an effective means of forming professional competence in future teachers of humanitarian specialties]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka - Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University*. No.1(349). Part 2. P. 34–45. [in Ukrainian].
 23. Miloradova N.E., Shevchenko V.V. (2020) Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichna osnova doslidzhennia profesiinoi kompetentnosti osobystosti [Competency approach as a methodological basis for the study of the professional competence of an individual]. *Habitus – Habitus*. Issue. 16, p. 233-237. [in Ukrainian].
 24. Miakushko O.I. (2018) Kompetentnisnyi pidkhid u formuvanni peredumov piznavalnoi i sotsialno-komunikatyvnoi diialnosti u ditei z osoblyvymy osvitimy potrebamy [A competent approach in the formation of prerequisites for cognitive and social-communicative activity in children with special educational needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy - Education of persons with special needs: ways of development*. Issue 14, p. 256-265. [in Ukrainian].
 25. *Narodni perlyny dlia malenkoi dytyny* (2013) O. Yalovska. (Ed.) Ternopil Mandrivets.
 26. Palamar S. (2018) Kompetentnisnyi pidkhid yak metodolohichniy oriientyr modernizatsii suchasnoi osvity [Competency approach as a methodological guideline for the modernization of modern education]. *Osvitolohichniy dyskurs- Educational discourse*. No. 1-2 (20-21), p. 267-278. [in Ukrainian].
 27. Parashchenko L. I. (2014) Technology of formation of key competencies in high school students: practical. Competency approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives. Kyiv.
 28. Pidruchna I.B. (2012) Psykhologichni osoblyvosti chasovoi kompetentnosti osobystosti [Psychological features of temporal competence of the individual]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu - Bulletin of the Kharkiv National University*. No. 1009, p.49-52. [in Ukrainian].
 29. Selivanov S.V. (2018) Kompetentnisnyi pidkhid do upravlinnia kadrovym potentsialom derzhavnoi sluzhby v Ukraini [A competent approach to the management of personnel potential of the civil service in Ukraine]. *DonDUU. Menedzher - DonDUU. Manager*. № 1 (78), p. 146-156. [in Ukrainian].
 30. Sokolova I.P. (2004) Profesiina kompetentnist vchytelia: problema struktury zmistu [Teacher's professional competence: the problem of content structure]. *Neperervna profesiina osvita teorii i praktyka - Continuing professional education theory and practice*. No. 1, p. 8–16. [in Ukrainian].
 31. Soroka O.V. (2016) Art-terapevtychna kompetentsiia yak skladova profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Art therapy competence as a component of the professional competence of future specialists in the social sphere.] *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedagoghiia i psykhologhiia»- Bulletin of the Dnipropetrovsk University named after Alfred Nobel. "Pedagogy and Psychology" series*. No. 2 (12), p. 301–306. [in Ukrainian].
 32. Tytarenko T. M. (2009) *Suchasna psykhologhiia osobystosti [Modern personality psychology]*. K.: Psykhologichniy instrumentarii. [in Ukrainian].
 33. Kharchenko L.H. (2022) Osoblyvosti formuvannia refleksyvnoi kompetentnosti v protsesi fakhovoi pidhotovky sotsialnoho pratsivnyka [Peculiarities of the formation of reflective competence in the process of professional training of a social worker]. *Visnyk Luhanskoho*

- natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky - Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University. Pedagogical sciences. No. 1(349), Part 2, p. 87–95. [in Ukrainian].
34. Tsilmak O.M. (2009) Skladovi struktury kompetentnosti [Component structures of competences]. *Nauka i osvita: naukovo-praktychnyi zhurnal Pivdennoho naukovoho Tsentru APN Ukrainy. - Science and education: the scientific and practical journal of the Southern Scientific Center of the National Academy of Sciences of Ukraine*. No. 1-2, p. 128 - 130. [in Ukrainian].
 35. Tsukanov B.I. (2000) *Vremia v psykyke cheloveka [Time in the human psyche]*. Odessa: Astroprint. [in Russian].
 36. Chepelieva N.V. (2018) Samoproektuvannia yak protses stvorennia potentsiinoi osobystoi istorii [Self-projection as a process of creating a potential personal history]. *Aktualni problemy psykholohii- Actual problems of psychology*. Vol. 2, Issue 11, p. 4-20. [in Ukrainian].
 37. Sharan O., Sharan V. Osoblyvosti formuvannia chasovykh uiavlen u ditei doshkilnoho viku [Peculiarities of the formation of time representations in preschool children]. *Molod i rynek - Youth and the market*. No. 2 (181), p. 27-31. [in Ukrainian].
 38. The Bologna Declaration on the European space for Higher education an explanation. Bologna, 1999.
 39. King R.B. (2016) Does your approach to time matter for your learning? The role of time perspectives on engagement and achievement. *Educational Psychology*.. Vol. 36. № 7. P. 1264—1284.
 40. Laureiro-Martinez D., Trujillo C.A., Unda J. (2017) Time Perspective and Age: A Review of Age Associated Differences. *Frontiers in Psychology*. Vol. 8. № 101. P. 1-8.
 41. Mello Z.R., Worrell F.C. (2015) The past, the present, and the future: A conceptual model of time perspective in adolescence. *Time Perspective Theory; Review, Research and Application: Essays in Honor of Philip G. Zimbardo*. New York: Springer, P. 115-129.

Poleshchuk Lilia - postgraduate of the Department of Social Psychology of the Odessa I.I. Mechnikov National University

THE PLACE OF TEMPORARY COMPETENCE IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY

The article discusses topical issues of the competence approach to the study of personality and temporal competence. The main areas of application of the competence approach are analyzed: in the field of education, in special pedagogy and psychology, in management and law enforcement activities. The role of temporal competence in personality development is revealed. Part of the empirical research on ontogenetic and professional reflection as a part of temporal competence is represented.

Temporal competence and its varieties directly affect every person at any age and can be considered one of the key competences of the individual. Among the numerous types of competence (life, psychological, subject, curricular, situational, personal and self-development competence, etc.), it is time that not only occupies a special status in the structure of the personality, but is also an important component of it, since during life a person must rationally manage the allotted time, predict the future events of your life, build time perspectives of your achievements, reflect on the acquired life experience and implement it in your personal and professional life. Time competence not only helps to predict awareness of time, emotional attitude towards it, organization of time in professional and personal life, but also the formation of such important personality characteristics as high stress

resistance, emotional stability, self-realization, which allows it to be considered as an important element in the personality structure.

The importance of the formation of temporal competence at various stages of ontogenesis should be based on the characteristics of the personality, temperament, previous life experience, etc. Considering temporal competence as an important element of personality, special attention should be paid to reflective abilities regarding the analysis of the development of life experience in a temporal sweep and regarding the reflection of professional activity.

Keywords: personality, personality structure, personal and professional development, competence approach, temporal competence, ontogenetic reflection, professional reflection, attitude to time, stress resistance, emotional stability.

Стаття надійшла до редакції 24.07.2022